

circumstantiis vel fine honestus est, non ordinatur in ultimum finem. *Ergo* est inhonestus.

Prob. mai. Homo enim propter finem ultimum conditus est et in eundem non solum interdum, sed omnibus actibus deliberatis aliquo modo saltem interpretative tendere debet. Debet in omnibus actibus Deum aliquo modo glorificare; quod si non fiat, actio erit *otiosa*.

Prob. min. Talis actus non est honestus; *ergo* non ordinatur in ultimum finem. Finis enim ultimus non obtinetur nisi actibus honestis, qui sunt laudabiles et Deo placent.

115. *Schol.* Diximus delectabile sicut utile induere rationem honesti, *si sit secundum ordinem rationis*, vel, ut est apud *S. Thom.* (1, 2, q. 18, a. 9 ad 3), «hoc ipsum, quod aliquis agit ordinate ad sustentationem vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur in eo, qui corpus suum ordinat in bonum virtutis». Sed quaeritur, quid requiratur, ut quis dici possit *ordinate* agere in commodum corporis vel recreationem animi? Respondeo; Requiritur, 1. ut bonum apprehendatur «conveniens homini vel secundum corpus vel secundum animam vel secundum res exteriores, quae ad utrumque ordinantur»; 2. ut nihil in eo bono «contrarium sit illi bono, quod est hominis bonum secundum rationem»; 3. ut — id quod fere iam in 2. continetur — non peccetur per excessum vel defectum, et ceterae circumstantiae tales sint, quales congruunt personae, loco, tempori etc. (*S. Thom.*, In 2, dist. 40, q. 1, a. 5 c. et ad 3). Eo ipso quod aliquis hoc modo quaerit commoditatem corporis vel quietem animi (delectationem), iam adhibet rationis regulam et agit ut homo atque implicite saltem iudicat actionem sibi ut homini convenire. Cum enim corpus suapte natura ordinetur ad animam, quod quis secundum praescriptum rationis praedicto modo agit in bonum corporis, vergit etiam in bonum totius hominis. Iuvat ad hanc doctrinam magis declarandam allegare, quae *S. Thomas* docet de usu delectabilium. Virtus temperantiae, ita fere *S. Doctor*, non solum attendit strictè necessarium, sine quo homo exsistere non potest, sed etiam illud, sine quo convenienter esse non potest. Immo, addit,

etsi aliquid neutro modo sit necessarium, dummodo non sit impedimentum sanitatis et bonae habitudinis, temperatus eo utitur moderate «pro loco et tempore et congruentia eorum, quibus convivit» (2, 2, q. 141, a. 6 ad 2). Similiter agens de ludis, qui ad delectationem, i. e. quietem, animae referuntur, docet eos esse honestos, dummodo 1. delectatio non quaeratur in re turpi aut nociva, 2. non totaliter gravitas animae resolvatur, 3. attendatur, ut ludus «congruat personae, tempori et loco et secundum alias circumstantias debite ordinetur» (2, 2, q. 168, a. 2).

116. *Obi. 1.* Supponimus esse actus indifferentes in specie seu ex obiecto. *Atqui* id videtur falsum. *Ergo* thesis nititur falso supposito. *Prob. min.* Obiectum est aut conveniens homini secundum rationem, aut non. Si 1um, est honestum; si 2um, est inhonestum. *Ergo* non datur obiectum indifferens.

Resp. Conc. mai. Nego min. et cons. Ad probat. *Conc. mai. Conc. min.*, quoad 1um membrum, sed *nego min.* quoad 2um membrum. Non omne obiectum, quod non habet convenientiam ad naturam rationalem qua talem, eo ipso iam est positive disconveniens; nam sunt obiecta, quae quidem ad partem inferiorem hominis aliquam convenientiam habent, sed quoad partem superiorem neque positive convenientia neque positive disconvenientia sunt (cf. supra n. 90).

Obi. 2. Dictum est (n. 113) studere et velle studere esse actus ex obiecto indifferentes. *Atqui* id falsum est. *Ergo*... *Prob. min.* Scientia seu cognitio veritatis est homini ut rationali conveniens ideoque honesta. *Atqui* studium habet pro obiecto cognitionem veritatis. *Ergo* est actus ex obiecto honestus.

Resp. Conc. mai. Nego min. Ad probat. *Conc. mai. Nego min. et cons.* Proprium et *immediatum* obiectum studii non est ipsa cognitio veritatis, sed *applicatio potentialium* cognoscitivarum ad hoc vel illud obiectum, hoc vel illo modo (2, 2, q. 166, a. 2 ad 2 et 3). Sed haec applicatio mentis potest ratione sui ipsius esse inordinata, ideoque de se est moraliter indifferens. Est ergo magna differentia inter ipsam cognitionem veritatis et appetitum huius cognitionis acquirendae, ut praeclare more suo exponit Aquinas (2, 2, q. 167, a. 1). Ipsa cognitio veritatis per se seu ratione sui semper est honesta, et solum per accidens potest fieri inhonesta ratione alicuius effectus vel ratione finis, ad quem ad-

hibetur. Appetitus vero et studium cognoscendae veritatis (cognitionis acquirendae) non solum per accidens, sed etiam per se et ratione sui potest esse inordinatus, quatenus v. g. aliquis per studium minus utile retrahitur a studio, quod sibi ex necessitate incumbit; vel quatenus studet cognoscere veritatem supra proprii ingenii facultatem.

Quae hic ex S. Thoma de scientia et cognitione veritatis diximus, valent etiam de sanitate, de acumine ingenii, integritate membrorum, similibus. Haec enim per se et ratione sui semper sunt obiecta honesta (cf. supra n. 75, obi. 3); appetitus autem et studium acquirendi vel conservandi haec bona est per se indifferens, quia per se et ratione sui potest esse inordinatus.

Obi. 3. Omnis species invenitur in aliquo individuo. *Atqui* sunt actiones indifferentes in specie. *Ergo* etiam in individuo.

Resp. Dist. mai.: Omnis species invenitur in individuo, i. e. totum, quod est in specie, debet etiam inveniri in individuo, *conc.* Non potest in individuo aliquid accedere speciem mutans, *subdist.:* in ordine physico, *conc.*, in ordine morali, iterum *subdist.:* non potest accedere aliquid mutans speciem *intrinsecam et essentialem* (quippe quae ex obiecto causatur), *conc.*, speciem mere accidentalem, quae per solam denominationem extrinsecam actui tribuitur, *nego.* *Dist. min.:* Sunt actus indifferentes in specie, i. e. qui ex essentia sua postulant esse indifferentes vel positive excludunt honestatem vel malitiam, *nego*, qui ex essentia sua nondum habent bonitatem vel malitiam, eam tamen aliunde accipere possunt, *conc.*

Obi. 4. Possum obiectum indifferens velle ut finem. *Ergo* etiam finis potest esse indifferens.

Resp. 1. Multa obiecta natura sua non sunt propter se appetibilia homini, sed solum quatenus sunt *utilia* ad aliud bonum consequendum. Haec ergo numquam possunt esse finis, ut v. g. manducare, ambulare, loqui etc. Nemo enim prudens manducat, ut manducet, sed ut vires reficiat vel alium finem consequatur. Si autem obiectum *delectabile* est:

Resp. 2. Dist. antec.: Possum tale obiectum ut finem velle certo tempore, loco, aliis circumstantiis individuandis, quibus necessario fit ordini rationis congruum vel repugnans, *conc.*, sine talibus circumstantiis, *nego.*

Obi. 5. Dantur habitus indifferentes. *Ergo* etiam actus indifferentes. Nam habitus causantur per actus.

Resp. Conc. antec. Dist. cons.: Ergo dantur actus indifferentes in sua substantia seu quoad honestatem vel malitiam intrinsecam

et essentialem ex obiecto, *conc.*, quoad honestatem vel malitiam extrinsecam (per solam denominationem a fine extrinseco), *nego.* Actus secundum suam substantiam causat habitum, non secundum denominationes, quae ei extrinsecus conveniunt.

Obi. 6. Omittere opus bonum non praeceptum vel etiam idem positive nolle neque bonum est neque malum. *Ergo* est indifferens.

Resp. Dist. antec.: Neque bonum est neque malum ex obiecto seu in sua specie, *conc.*, ex fine extrinseco, ex quo illa omissio vel nolitio procedit, *nego.* *Nego cons.*

Obi. 7. Praecepta affirmativa non obligant ad semper. *Atqui* praeceptum referendi actum in finem honestum est affirmativum. *Ergo* non obligat ad semper.

Resp. Conc. mai. Dist. min.: Est affirmativum, si sola respicitur forma, qua enuntiatur, *conc.*, si sensus eius plene evolvitur, *nego.* Praeceptum semper agendi ex fine honesto explicari potest hoc praecepto condicionato et negativo: si deliberate agis, ne agas otiose vel irrationabiliter.

§ 4. DE BONITATE ET MALITIA FORMALI ACTUUM EXTERIORUM.

THESIS XX.

117. Actus exterior bonitatem et malitiam formalem solum habet per denominationem extrinsecam ab actu interiore; quapropter actus exterior per se nihil ad bonitatem vel malitiam actus interioris addit.

(S. Thom. 1, 2, q. 20; In 2, dist. 40, q. 1, a. 3.)

St. Q. Quid sit actus exterior, quid bonitas formalis, supra n. 96 et n. 66, 2 explicatum est.

Prob. 1. Ille solus actus formaliter et ratione sui bonus est, qui formaliter et intrinsece tendit in obiectum honestum sub ratione honesti; hoc est enim, quod ratione sui hominem bonum et rectum facit. *Atqui* hoc valet de solo actu interiore; de exteriori vero tantum per denominationem ab actu interiore voluntatis. *Ergo* . . . Hinc actus exterior per se nullam novam bonitatem formalem addit; nam non habet aliam bonitatem et malitiam, quam quae iam in actu voluntatis adest. Idem argumentum applicari potest ad actum malum.

Prob. 2. Actus exterior solum moralis est per denominationem ab actu interiore (n. 57). Ergo etiam proprietates morales habet solum per denominationem ab actu interiore.

118. *Coroll.* Ergo 1. actus interior et exterior unicam tantum bonitatem vel malitiam formalem habent seu unum actum constituunt in genere moris, etsi sint duo actus in genere naturae. In genere moris actus exterior comparatur ad interiorem non sicut effectus ad causam efficientem, sed ut elementum materiale ad elementum formale (*S. Thom.* 1, 2, q. 20, a. 3 «Sed contra» et q. 18, a. 6). — 2. Actus exterior in ea specie bonitatis vel malitiae formalis constituitur, in qua est actus interior, a quo dependet. — 3. Divisio actus exterioris in bonum et malum non est divisio generis in suas species, sed subiecti in sua accidentia, si res physice consideratur. Nam illa bonitas et malitia nihil physicum ponit in actu exteriori; unde idem actus successive sine mutatione sui bonus vel malus fieri potest. Est ergo maxima differentia inter actus interiores et exteriores. «Quia hoc modo», inquit *S. Thomas*, «aliquid ad genus moris pertinet, quo voluntarium est, ideo ipsi actus voluntatis, qui per se et immediate ad voluntatem pertinent, per se in genere moris sunt; unde simpliciter specie dividuntur interiores actus voluntatis per bonum et malum, sicut per differentias essentiales; actus autem imperati a voluntate, elicit per alias potentias, pertinent ad genus moris per accidens, scilicet secundum quod sunt a voluntate imperati; et ideo actus illi secundum substantiam non distinguuntur secundum speciem per bonum et malum, sed per accidens, secundum quod ad genus moris pertinent» (In 2, dist. 40, q. 1, a. 1). Cf. supra n. 100 et 101. — 4. Non datur actus exterior indifferens in individuo. Nam actus exterior habet bonitatem vel malitiam ab interiore. Atqui interior numquam est in individuo indifferens (n. 113). — 5. Ergo tota bonitas et malitia moralis sub Deo propriissime est in ipsius hominis potestate. Nam «homo dicitur bonus ex hoc, quod habet bonam voluntatem, per quam reducit in actum, quidquid boni in ipso est» (*S. Thom.*, C. gent. 1, 3, c. 116). Sed «nihil est tam facile bonae voluntati quam ipsa sibi, et haec sufficit Deo» (*S. Augustin.*, Sermo 70, c. 3).

119. *Schol.* Quae hic dicta sunt, valent de bonitate et malitia formali, non de obiectiva neque de aliis proprietatibus moralibus, quae moralitatem consequuntur, v. g. de merito vel de satisfactione. Dein actio externa saepe est necessaria, quia est obiectum et terminus voluntatis. Unde voluntas perfecta esse non potest, nisi sit talis, quae data opportunitate operetur (*S. Thom.* 1, 2, q. 20, a. 4). Denique thesis valet per se; nam per accidens actus exterior bonitatem vel malitiam regulariter addit, quia propter illum actus interior 1. multiplicatur, 2. fit diuturnior, 3. intensior (*S. Thom.* 1, 2, q. 20, a. 4); praeterea 4. exteriores actus moderantur passiones et iuvant ad acquirendos habitus sive bonos sive malos.

120. *Obi. 1.* Omnes actus humani sumunt speciem ab obiecto. Atqui actus interior non est obiectum exterioris. Ergo non sumit speciem ab actu interiore.

Resp. Dist. mai.: Sumunt speciem bonitatis obiectivae ab obiecto seu a materia circa quam (n. 67), *conc.*, bonitatis formalis, *subdist.:* vel mediate vel immediate, *conc.*, immediate, iterum *subdist.:* actus interior, *conc.*, exterior, *nego.* *Dist. cons.:* Non sumit speciem ab interiore ut obiecto, *conc.*, ut causa formali extrinseca, *nego* (cf. n. 118, 1).

Obi. 2. Si actus exteriores habent totam suam honestatem ab interioribus, non possunt esse causa honestatis actuum interiorum. Atqui secundum thesim XV saepe causant honestatem actuum interiorum, quia saepe sunt eorundem obiecta. Ergo non habent totam suam honestatem ab interioribus.

Resp. Dist. mai.: Si actus exteriores habent totam suam honestatem tum formalem tum obiectivam ab interioribus, non possunt esse causa honestatis (formalis) actuum interiorum, *conc.*, si solum honestatem formalem habent ab interioribus, non vero obiectivam, *nego.* *Conc. min. et contradist. cons.*

Obi. 3. Actus exteriores secundum se sunt praecepti vel prohibiti. Ergo secundum se habent bonitatem et malitiam.

Resp. Conc. antec. Dist. cons.: Bonitatem et malitiam obiectivam, *conc.*, formalem, *nego.*

Obi. 4. Actus exterior est formaliter artificiosus, quamvis id habeat solum ab arte dirigente. Ergo a pari actus exterior est formaliter honestus, quamvis id solum habeat a voluntate libera dirigente.

Resp. Dist. antec.: Actus exterior est formaliter, i. e. *intrinsece*, artificiosus, quasi $\tau\delta$ esse artificiosum dicat aliquid physicum in ipso actu exteriori, *nego*, est formaliter, i. e. vere, artificiosus, sed mere *extrinsece* seu per denominationem extrinsecam ab arte dirigente, *conc. et dist. pariter cons.* Non negamus actum exteriorem vere esse moraliter bonum vel malum, sed negamus hanc bonitatem vel malitiam esse quid physicum et intrinsecum in ipso. Unde, ut dictum est, idem actus exterior sine mutatione sui successive bonus vel malus fieri potest. Et sub hoc respectu est perfecta paritas inter $\tau\delta$ esse artificiosum et $\tau\delta$ esse moraliter bonum. Nam «si quis voluntarie et ex directione artis fingat monstrum, actio est artificiosa; si vero volens depingere hominem casu pingat monstrum, actio non est artificiosa, sed deficiens ab arte, et tamen, si consideretur physice actio ipsa, eodem prorsus motu physico perficitur» (*Suarez, De bonit. et malit. act. hum. disp. 1, sect. 2, n. 17*).

Inst. Actus exterior etiam independenter ab arte dirigente potest esse artificiosus; sic v. g. si quis casu pingeret pulchram imaginem, actio pingendi et ipsa imago esset artificiosa. *Ergo* a pari independenter a voluntate potest esse bonus vel malus.

Resp. Dist. antec.: Actus exterior independenter ab arte dirigente potest esse artificiosus mere materialiter, *conc.*, formaliter, *nego. Dist. cons.:* Independenter a voluntate potest esse bonus vel malus mere materialiter et obiective, *conc.*, formaliter, *nego.* In exemplo allato actio pingendi et ipsa imago non esset formaliter, sed mere materialiter artificiosa.

CAPUT IV.

DE VIRTUTIBUS ET VITIIS.

Principia actus moralis in ordine naturali sunt vel intrinseca vel extrinseca. Principium extrinsecum est lex, principia intrinseca sunt conscientia, virtus (vitium), potentia. Quoniam de potentia in metaphysica agitur, hic de tribus aliis disserendum est. Agemus in hoc capite de virtutibus et vitiis, in sequentibus de lege et de conscientia.

ARTICULUS I.

DE HABITIBUS.

(*S. Thom. 1, 2, q. 49 sqq. Suarez, Disp. metaph. 44.*)

121. Quoniam virtus et vitium ad genus habituum pertinent, antequam de virtute agamus, quaedam de habitibus generatim praemittenda sunt.

I. *Definitio.* Habitus in genere definitur ab *Aristotele* (*Metaph. l. 4, c. 20*): dispositio, secundum quam bene vel male disponitur dispositum (subiectum), aut secundum se aut ad aliud (*S. Thom. l. c. a. 1*). Duplex habetur genus habituum: alii immediate insunt substantiae animae (gratia sanctificans); alii insunt facultatibus, et hi vocantur habitus *operativi*. Habitus hic stricte sumptus *definitur: qualitas difficile mobilis, potentiae superaddita et ad eandem adiuvandam per se primo ordinata* (*Suarez l. c. sect. 1*). Dicitur:

1. *qualitas potentiae superaddita.* Per hoc a) excluduntur habitus, qui inesse possunt substantiae animae, b) distinguitur habitus a potentia. Id potentia et habitus commune habent, quod sunt proxima actionis principia, sed potentia est eiusmodi principium *a natura insitum*, habitus vero non est prima facultas data a natura, sed hanc facultatem supponit eique adiungitur tamquam comprincipium actionis;

2. *qualitas difficile mobilis seu ex se stabilis*, unde habitus tum a dispositione pertranseunte, tum ab actibus potentiae distinguitur, qui, cum ab actuali influxu potentiae pendeant, sunt quasi in continuo fieri; habitus vero hanc dependentiam non habet, sed cessante influxu potentiae manet, non ut actus secundus, sed ut actus primus ad hoc ordinatus, ut potentiam ad actum secundum eliciendum adiuvet;

3. *ad eiusdem potentiae operationem per se primo ordinata*, quibus verbis declaratur finis et efficacia habitus. Ut propria ratio potentiae in habitudine ad certam operationem consistit, ita habitus quoque ut potentiae qualitas natura sua ad operationem referatur necesse est.